

AİLELERİ İLE BİRLİKTE VE YETİŞTİRME YURTLARINDA YAŞAYAN ERGENLERİN ÖFKE İFADE ETME BİÇİMLERİ

H. Tambağ*, F. Öz**

ÖZET

Amaç: Bu araştırma, aileleri ile birlikte ve yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin öfke ifade etme biçimlerini belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Yöntem: Bu araştırma Gazi Lisesi'nde 2003-2004 öğretim yılında eğitim gören 286 öğrenci; Keçiören, Gazi ve 50. Yıl Yetiştirme Yurdu'nda yaşayan ve okula devam eden 100 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve Balkaya tarafından ülkemizde uygulanan "Çok Boyutlu Öfke Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde; İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi (t test) ve yüzdelik kullanılmıştır. **Bulgular:** Araştırma sonucunda, ailesi ile birlikte yaşayan ergenlerde eleştiriye uğrama, haksızlığa uğrama, ciddiye alınmama ve kaygılı davranışlar puanı

yetiştirme yurdunda yaşayanlardan daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yetiştirme yurdunda yaşayanlarda dünyaya ve diğerlerine yönelik öfke puanı, ailesi ile birlikte yaşayanlardan daha yüksek; ailesi ile birlikte yaşayan kızların ise erkeklere göre tüm alt ölçeklerden aldıkları puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. **Sonuç:** Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda; istekli gruplara öfke duygularıyla baş edebilmeleri konusunda eğitim verilmesi, ailelere kız ergenlere yaklaşımlarına yönelik, okul hemşiresi tarafından danışmanlık ve eğitim programlarının oluşturulması gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aile, yetiştirme yurdu, ergen, öfke, öfke ifade biçimi.

Anger Expression of Adolescents Living with Their Family and in Orphanages.

ABSTRACT

Objective: This descriptive study aims to determine the anger of expressing adolescents living with their family and living in orphanages. **Method:** The sample of the study were based upon 286 students in Gazi High School in 2003-

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Psikiyatri Hemşireliği ABD.

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Psikiyatri Hemşireliği ABD Başkanı.

Not: XII. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi 2-5 Haziran 2005, Eskişehir'de Poster Olarak Sunulmuştur.

2004 educational year, 100 students living in Keçiören, Gazi, 50. Yıl orphanage and attending the high school. Personal information form prepared by the researcher and "Multidimensional Anger Inventory" adapted by Balkaya to our country were used as data gathering tools. Percentage, Independent Groups t-Test were used in the evaluation of the data. **Results:** Results of the study showed that, the point of being criticized, being unjusticed, not being taken seriously and grievously behaviours for the adolescents living with family were higher than those living in orphanages. Anger towards the world and others for the adolescents living in orphanages were found higher than those living with their family. **Conclusion:** With regard to the findings of the research, proposals were made like educating the willing groups in the subject of coping with their angers, forming advisory and educatory programs by the school nurse to the families about the approaches to the female adolescents.

Key Words: Family, orphanage, adolescent, anger, form of anger expression.

GİRİŞ

Ergenlerin dönemsel özelliklerine bağlı olarak gelişen fizyolojik ve psikolojik değişiklikler paralelinde, kimlik edinme çabaları yoğunlaşmakta ve sosyal rolleri giderek belirginleşmektedir. Aileden ayrılma ve bağımsızlık kazanma, girdikleri yeni ortamlarda kendilerini kanıtlama çabaları, ergenlere yeni deneyimlerle birlikte yeni sorunlar da getirebilmektedir (Çavuşoğlu 1997, Ocakçı 2002). Ergen döneminde henüz etkili baş etme deneyimleri de yetersiz olduğundan, gencin kendini yönetmede bazı sıkıntıları olabilmekte bu duygular tüm yaşamını olumsuz etkileyebilmektedir. Öte yandan, ergenler çoğu zaman, sosyal çevrenin istediği biçimde davranmak için hoş karşılanmayan korku, öfke ve kıskançlık gibi duygularını bastırmak zorunda da kalabilmektedirler (Cüceloğlu 1998, Yavuzer 2003). Bu sorunlar

karşısında ergenler yetersizlik, engellenme, çaresizlik ve öfke duygularını yoğun olarak yaşayabilmektedirler.

Öfke evrensel bir duygu olup, ifade edilme biçimine göre yorumlanmakta ve ifade edilişindeki sonuçları nedeniyle sorun yaşanmaktadır. Bireyler yaşadıkları öfke duygusunu hafifletmek için farklı yollara başvurmaktadır. Bunlar; yaşanan öfke duygusunun sağlıklı bir şekilde ifade edilmesi, çeşitli nedenlerle içine atarak bastırılması, somatik olarak ifade edilmesi ve başkalarına yönlendirerek dışsallaştırılmasıdır. Öfke duygusunun sağlıklı bir şekilde ifade edilmesi için; bireylerin öfkesini kontrol etmesi ancak sonrasında problem yaşanan kişi ile açıkça konuşarak sorunu çözümlenmeye çalışmasıdır (Üstün ve Yavuzarslan 1995, Terakye 1998, Videbeck 2001, Boyd 2002).

Öfke ifade etme biçimleri ergenlerin yaşadıkları yerlere ve etkileşimde buldukları kişi ve çevrelere göre farklılıklar gösterebilir. Çocuğun topluma yönelik bir insan olarak yetişmesi ve hayatını yapıcı çabalarla kurmayı öğrenebilmesi için ana-babanın çocuğa sevgi vermesi; uygun öfke ifade biçimlerini öncelikli olarak ailede öğrenmesi önemlidir. Ancak, çocukların yetiştirilmesi, hayata hazırlanmasındaki temel kurum olan aile, ekonomik güçlük, anne-babanın boşanması, ebeveynlerden birinin kaybı gibi durumlarda bu görevi yerine getiremeyebilmektedir. Bu noktada, toplum oluşturduğu kurumlar ile bu önemli işlevi, yerine getirmeye çalışmaktadır. Ülkemizde bu hizmet, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı 0-12 yaş arası çocukların bakıldığı çocuk yuvaları ile 13-18 yaş arası gençlerin bakıldığı Yetiştirme Yurtlarıncaya yürütülmektedir (Erkan 1995, Çakışoğlu ve Aktaş 1997).

Ergenlerin içinde yaşadığı gerek aile, gerekse yetiştirme yurdu ortamı sorunsuz bir yetişkin olabilmek için gerekli olan bilgi, beceri ve tutumları kazandırmakta yeterli değilse;

gençler, yaşanacak sorunlar için potansiyel bir risk taşıyabilmektedir. Oysa, öfke sonucunda ortaya çıkan enerji yapıcı olarak kullanıldığı zaman, öfke normal ve sağlıklı bir duygu olarak kabul edilir. Bu bireyin uygun davranışlarla tepkide bulunmasını sağlayarak bireye güçlülük, üstünlük, olaylara kontrol koyabilme duygularını yaşatır. Öfkenin açıkça ifade edilmesi ilişkiyi anlamlı hale getirir; iletişim kuranların birbirlerini anlamalarını kolaylaştırarak, kişiler arası çatışmaları önler. Ayrıca, bireye yeni baş etme davranışlarının gerekliliğini hissettirir ve bireye değişim için gerekli olan motivasyonu sağlar. Bu nedenle ergenlerin sorun çözme yöntemlerini kullanabilmesi, öfkeyi uygun ve yapıcı olarak ifade edebilmesi, sağlıklı bireyler ve sağlıklı toplum olmak için gereklidir. Bunun için de bireylerin öfke duygularını ve öfke nedenlerini tanıması, ifade etme biçimlerini fark etmesi ve uygun öfke ifade biçimlerini öğrenmesi gerekir.

YÖNTEM

Bu araştırma, aileleri ile birlikte ve yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin öfke ifade etme biçimlerini belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Araştırma, Gazi Lisesi'nde 2003-2004 öğretim yılında eğitim gören, 14-18 yaşlarında 286 öğrenci; Keçiören, Gazi ve 50. Yıl Yetiştirme Yurdu'nda yaşayan ve okula devam eden, 14-18 yaşlarında 100 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemine, yetiştirme yurtlarında yaşayan, okula devam eden, 14-18 yaşlarında ve çalışmaya katılmayı kabul eden ergenlerin tamamı alınmıştır. Bu durumda Keçiören Kız Yetiştirme Yurdu'ndan 24, Gazi Kız Yetiştirme Yurdu'ndan 33 ve 50. Yıl Yetiştirme Yurdu'ndan 43 ergen örnekleme oluşturmuştur. Basit rastgele örnekleme yöntemi ile Gazi Lisesi belirlendikten sonra, evren sayısı belli örneklem seçme formülü kullanılarak örnekleme alınacak kız ve erkek sayılarına karar verilmiştir. Örnekleme alınan lisede her bir sınıf için (1., 2. ve 3. sınıflar) kız ve erkek öğrenci sayıları tabaka ağırlıklarına göre belirlenmiştir. Bu durumda

örneklem 132 kız, 154 erkek olmak üzere toplam 286 öğrenciden oluşmuştur. Rehberlik servisi ile de daha önceden görüşülerek, yalnızca çekirdek ailede yaşayan öğrenciler örnekleme alınmıştır.

Verilerin toplanmasında ilgili literatüre dayanılarak hazırlanan kişisel bilgi formu ile öfke duygu, düşünce, ifade ve baş etme tarzını ölçen Çok Boyutlu Öfke Envanteri kullanılmıştır (Balkaya ve Şahin 2003).

Çok Boyutlu Öfke Envanteri, insanların öfke konusundaki duygu, düşünce ve tutumlarını belirlemeyi amaçlayan beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde "Öfkelendiğinizde aşağıdaki belirtiler sizde ne sıklıkla ortaya çıkar" sorusu sorulmakta ve toplam 14 madde verilerek, öfkenin fiziksel belirtileri saptanmaya çalışılmaktadır. Bu bölüme "Öfkeye İlişkin Belirtiler" adı verilmektedir. "Öfkeye Yol Açan Etmenler" adı verilen ikinci bölümde, öfkenin oluşmasına neden olan toplam 41 ifade sıralanmakta ve bu ifadelerin ne kadar öfke uyandırdığı sorulmaktadır. Üçüncü bölüme "Öfke ile İlişkili Düşünceler" adı verilmektedir. 30 maddeden oluşan bu bölümde "Aşağıdaki düşünceler aklınızdan ne sıklıkla geçer" sorusu sorulmaktadır. "Kişiler arası Öfke Tepkileri" adı verilen dördüncü bölüm 47 sorudan oluşmakta ve "Sizi öfkelendiren bir insan karşısında aşağıdaki davranışları ne sıklıkla gösterirsiniz" sorusuna cevap aranmaktadır. Beşinci bölüm ise "Öfke ile İlişkili Davranışlar" olarak adlandırılmaktadır. "Sizi öfkelendiren bir durumda kaldığınızda aşağıdaki davranışları ne sıklıkla gösterirsiniz" sorusu altında toplam 26 ifade yer almaktadır. Elde edilen faktörler, faktör alt ölçekleri, alınabilecek en düşük ve en yüksek puan aralığı ve Cronbach Alfa güvenirlik katsayıları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

MEB'lığı ve SHÇEK Genel Müdürlüğü'nden gerekli yazılı izinler ve katılımcılardan da bireysel yazılı izinler alındıktan sonra hazırlanan kişisel bilgi formu ve ölçek bir ders saati süresinde uygulanmıştır.

Tablo 1. Çok Boyutlu Öfke Ölçeğinin Alt Ölçekleri ve Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları (Balkaya ve Şahin 2003).

Ölçeğin Alt Boyutları	Alınan en düşük ve en yüksek puan aralığı	Cronbach Alfa (α)
Öfkeye İlişkin Belirtiler	14-70	.83
Öfkeye Yol Açan Etmenler		.95
Ciddiye Alınmama	20-100	.92
Haksızlığa Uğrama	16-80	.90
Eleştirilme	5-25	.64
Öfke İle İlişkili Düşünceler		.92
Öfkesine Yönelik	9-45	.87
Diğerlerine Yönelik	9-45	.77
Kendine Yönelik	7-35	.73
Dünyaya Yönelik	5-25	.79
Kişilerarası Öfke Tepkileri		.93
İntikama Yönelik Tepkiler	24-150	.94
Pasif-Agresif Tepkiler	10-50	.80
İçedönük Tepkiler	10-50	.76
Umursamaz Tepkiler	3-15	.79
Öfke İle İlişkili Davranışlar		.83
Saldırgan Davranışlar	12-60	.84
Sakin Davranışlar	10-50	.83
Kaygılı Davranışlar	4-20	.68
Toplam	158-790	

Veriler, bilgisayar ortamında SPSS 10.0 veri tabanı kullanılarak değerlendirilmiştir. Anket formundaki açık uçlu sorulara verilen yanıtlar gruplandırılıp, veri tabanına aktarılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde; ergenlerin demografik özellikleri bağımsız değişken, çok boyutlu öfke ölçeğinden elde edilen puanlar ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Ergenlerin bağımsız verilerinde yüzdeler, çok boyutlu öfke ölçeğinden aldıkları puanları karşılaştırmada ise İki Ortalama Arasındaki Farkın Anlamlılık Testi (t test) kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışma kapsamına alınan ergenlerin tanıtıcı özellikleri incelendiğinde; ailesi yanında yaşayan kız ergenlerin çoğunluğunu (%16.2) 17 yaşındakiler, erkek ergenlerin çoğunluğunu (%18.2) 15 yaşındakiler oluşturmaktadır. Yetiştirme yurdunda yaşayan kız ergenlerin çoğunluğunu (%20.0) 14 yaşındakiler, erkek ergenlerin çoğunluğunu (%13.0) 15 yaşındakiler oluşturmaktadır. Ailesi yanında yaşayan ergenlerin çoğunluğunun (%37.4) 2 kardeşi, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin

Tablo 2. Ailesi ile Birlikte ve Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Ergenlerin Çok Boyutlu Öfke Ölçeğinin Alt Boyutlarına Göre Puan Ortalamalarının Dağılımı.

ÖLÇEĞİN ALT BOYUTLARI	Ailesi ile Birlikte Yaşayanlar (n: 286)		Yetiştirme Yurdunda Yaşayanlar (n:100)		t	p
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS		
Öfke Belirtileri	35.31	11.85	34.05	9.58	0.962	0.337
Eleştireye Uğrama	17.17	3.92	16.15	4.61	2.152	0.032*
Haksızlığa Uğrama	69.10	9.01	59.27	13.10	8.276	0.000**
Ciddiye Alınmama	75.71	14.01	67.35	15.94	4.953	0.000**
Kendisine Yönelik Öfke	17.71	5.29	18.76	5.12	1.715	0.087
Öfkesine Yönelik	24.26	9.11	24.37	8.14	0.101	0.920
Diğerlerine Yönelik Öfke	23.73	7.48	25.82	7.87	2.361	0.019*
Dünyaya Yönelik Öfke	12.32	4.91	14.41	5.27	3.581	0.000**
İntikam Tepkileri	69.25	21.33	67.97	22.80	0.509	0.611
Pasif-Agresif Tepkiler	35.16	8.80	32.25	9.26	2.809	0.005
İçedönük Tepkiler	30.90	7.79	30.19	7.61	0.795	0.427
Umursamaz Tepkiler	8.30	3.87	28.45	3.35	1.681	0.083
Sakin Davranışlar	30.16	8.88	28.45	8.46	1.681	0.094
Saldırgan Davranışlar	33.90	10.69	33.19	10.44	0.582	0.561
Kaygılı Davranışlar	13.26	4.09	12.20	3.96	2.266	0.024*
t Test, *: p<0.05, **: p<0.001						

TABLO 3 BURAYA YATAY OLARAK GİRECEK

çoğunluğunun (% 56.0) 3 ve üstünde kardeşi olduğu; ailesi yanında yaşayanlarda kardeşi olmayanlar % 4.9, yetiştirme yurdunda yaşayanlarda ise, % 6.0 olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan ergenlerin ailesi ile birlikte yaşayanların %53.5'i, yetiştirme yurdunda yaşayanların %71'i öfke kontrolü konusunda yardım almak istediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 2'de ailesi ile birlikte ve yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin çok boyutlu öfke ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puanlara göre dağılımı yer almaktadır. Eleştiriye uğrama puanı ailesi yanında yaşayanlarda $\bar{X}=17.17$ iken, yetiştirme yurdunda ($\bar{X}=16.15$) yaşayanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0.05$). Haksızlığa uğrama puanı ailesi yanında yaşayanlarda $\bar{X}=69.10$ iken, yetiştirme yurdunda ($\bar{X}=59.27$) yaşayanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur ($p<0.001$). Ciddiye alınmama puanı ailesinin yanında yaşayanlarda $\bar{X}=75.71$ iken, yetiştirme yurdunda yaşayanlardan ($\bar{X}=67.35$) daha yüksektir. Bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.001$). Ölçeğin başkalarına yönelik öfke puanı yetiştirme yurdunda yaşayanlarda $\bar{X}=25.82$ iken, ailesinin yanında yaşayanlarda $\bar{X}=23.73$ bulunmuştur. Aralarındaki bu fark istatistiksel olarak da anlamlıdır ($p<0.05$). Dünyaya yönelik öfke puanı yetiştirme yurdunda yaşayanlarda $\bar{X}=14.41$ iken, ailesinin yanında yaşayanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir ($\bar{X}=12.32$). Kaygılı davranışlar puanı, ailesi yanında yaşayanlarda $\bar{X}=13.26$ iken, yetiştirme yurdunda ($\bar{X}=12.20$) yaşayanlardan anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Tablo 3'te ailesi ile birlikte ve yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenlerin cinsiyetlerine göre çok boyutlu öfke ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları puanlara göre dağılımı yer almaktadır. Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerde cinsiyete göre alt boyutlar arasında anlamlı fark yokken, ailesi yanında yaşayanlarda; öfke belirti puanına bakıldığında kızlarda ($\bar{X}=38.48$),

erkeklerle göre ($\bar{X}=32.60$) daha yüksek ve istatistiksel olarak farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<0.001$). Eleştiriye uğrama (Kız $\bar{X}=17.95$, Erkek $\bar{X}=16.51$), haksızlığa uğrama (Kız $\bar{X}=71.31$, Erkek $\bar{X}=67.21$) ve ciddiye alınmama (Kız $\bar{X}=80.68$, Erkek $\bar{X}=71.41$) puanı, kızlarda erkeklerle göre daha yüksek ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$, $p<0.001$). Kendisine yönelik öfke puanı kızlarda erkeklerle göre daha yüksek (Kız $\bar{X}=18.68$, Erkek $\bar{X}=16.88$) ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Diğerlerine yönelik (Kız $\bar{X}=25.01$, Erkek $\bar{X}=22.64$) ve dünyaya yönelik (Kız $\bar{X}=13.03$, Erkek $\bar{X}=11.71$) öfke puanı, kızlarda erkeklerle göre daha yüksek ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). İçedönük tepkiler puanı, kızlarda erkeklerle göre daha yüksek (Kız $\bar{X}=32.61$, Erkek $\bar{X}=29.44$) ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Kaygılı davranışlar puanı, kızlarda erkeklerle göre daha yüksek (Kız $\bar{X}=13.90$, Erkek $\bar{X}=12.92$) ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Pasif-agresif tepkiler puanı, kızlarda erkeklerle göre daha yüksek (Kız $\bar{X}=37.93$, Erkek $\bar{X}=32.78$) ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.001$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tablo 2'de eleştiriye uğrama puanı ailesi yanında yaşayanlarda yetiştirme yurdunda yaşayanlardan daha yüksektir. Bu durum yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin daha çok otoriteye boyun eğici davranışlar sergilemelerinden kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. Nitekim, Şahin (1995) yetiştirme yurdunda yaşayan 89 ve ailesi ile birlikte yaşayan 150, 15-17 yaş arasındaki gençlerin stresle baş etme stratejilerini belirlemek amacıyla yapmış olduğu çalışmada; yetiştirme yurdunda kalan gençlerin, ailesi yanında kalan gençlere göre boyun eğici ve çaresiz yaklaşımları daha çok kullandıklarını belirlemiştir. Haksızlığa uğrama ve ciddiye alınmama puanı ailesi yanında yaşayanlarda yetiştirme yurdunda yaşayanlardan daha yüksek bulunmuştur. Ergen çağında ailenin rolü

çocuğa daha fazla sorumluluk ve görev vererek çocuğu yaşama hazırlamaktır. Ebeveynlerin bu dönemdeki en önemli görevi, gence verdikleri bağımsızlık ve ondan bekledikleri sorumluluklar arasındaki dengeyi kurmaktır. Güvene dayalı bir ilişki ve duygusal konuların, problemlerin rahatça konuşulması, çocuğu davranışları nedeniyle aileden ve ilişkilerden soyutlamaları bu dönemin daha az problemlili geçirilmesine yardımcı olmaktadır. (Freidman 1986, Orvin 1997). Aile ve ergen arasında beklentiler karşılanmadığında çatışmaların olması kaçınılmazdır. Bu durumda ergenlerin, kendilerini haksızlığa uğrama ve ciddiye alınmama gibi öfkeye neden olan duyguları yaşamaları beklenebilmektedir. Ölçeğin başkalarına yönelik öfke puanı yetiştirme yurdunda yaşayanlarda, ailesinin yanında yaşayanlardan daha yüksek bulunmuştur. Literatür bilgisi de bu bulguyu destekler niteliktedir. Kurum bakımında yetişen çocuklar duygusal uyarı eksikliği nedeni ile sosyal ilişkiler kuramamakta, ilgi gösterenlere karşı kuşkulu ve duyarsız davranmakta, mutsuz, apatik, içine kapanık ve depresif bir ruh hali göstermektedir. Onları seven ve güven duyabilecekleri bir modelden yoksun olduklarından diğer insanlara karşı sevgi göstermeyi öğrenmemekte ve insanlara sevgi bağı ile bağlanamamaktadırlar (Erkan 1995, Yörükoğlu 1998, Dosreis ve ark. 2001).

Dünyaya yönelik öfke puanı yetiştirme yurdunda yaşayanlarda ailesinin yanında yaşayanlardan daha yüksektir. Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin, başlarına gelenlerden dolayı dünyayı ve başkalarını suçladıkları, daha fazla olumsuz düşüncelere sahip oldukları söylenebilir. Tanrıkulu'nun da (2002) yetiştirme yurdunda yaşayan 161 ve ailesi yanında yaşayan 218, 15-17 yaşları arasındaki ergenlerle yapmış olduğu çalışmada, yetiştirme yurdunda yaşayanların otomatik düşünceler ölçeğinden almış oldukları puanların, aileleri yanında yaşayanlardan daha yüksek bulunmuştur. Otomatik düşünceler bireyin farkında olmadan ya da gerçek nedenini irdelemeden inanmış

olduğu olumsuz düşünceler olarak tanımlayabiliriz (Özer 2002). Bu düşünceler sonucunda ergenlerin öfke duygusunun gerçek nedenini bulmak yerine sahip oldukları otomatik düşüncelerle davranışlarda bulunmaları beklenebilecek bir durumdur. Bu durumda ergenlerin öfkelerini istedik şekilde ifade edemeyerek, istenmeyen sonuçlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Kaygılı davranışlar puanı, ailesi yanında yaşayanlarda yetiştirme yurdunda yaşayanlardan daha yüksektir. Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin geleceğe yönelik iş güvencesi ve uygun planlamaların olması nedeniyle ailelerinin yanında kalanlardan daha az kaygılı oldukları söylenebilir (Çengelci 1996, SHÇEK Yasası 2004).

Tablo 3'te öfke belirti puanına bakıldığında kızlarda, erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Sala'nın (1997) yapmış olduğu çalışmada; öfkelendiklerinde fiziksel rahatsızlık yaşayanların çoğunluğunun kız öğrenciler olduğunu belirlemiştir. Bizim çalışmamız bu bulguyu destekler niteliktedir. Öte yandan, Balkaya ve Şahin'nin (2003) yapmış olduğu çalışmada öfke belirtileri puanına göre cinsiyetler arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu durumda, kızların erkeklere göre öfke ile baş etmelerinin yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

Eleştiriye, haksızlığa uğrama ve ciddiye alınmama puanı kızlarda erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Balkaya ve Şahin'nin (2003), Batıgün'ün (2002) yapmış oldukları çalışmalarda, kızların almış olduğu puanlar da benzer şekilde yüksek olarak belirlenmiştir. Kendisine, diğerlerine ve dünyaya yönelik öfke puanı, kızlarda erkeklere göre daha yüksektir. Öfke duygusunun nedenleri arasında bireyin kendisine, başkalarına ve dünyaya karşı olan yanlış inanış ve düşünceler yer almaktadır (Clark 2000). Tanrıkulu (2002) yetiştirme yurdunda yaşayan 161 ve ailesi yanında yaşayan 218, 15-17 yaşları arasındaki ergenlerle yapmış olduğu çalışmada, hem ailesi yanında hem de

yetiştirme yurtlarında yaşayan kızların otomatik düşünceler ölçeğinden almış oldukları puanların erkeklere göre daha yüksek olarak bulunması bunu destekler niteliktedir. Bu durumda kızların, kalıplaşmış olumsuz düşüncelerinin fazla olması ve bu nedenle erkeklere oranla daha çok öfke yaşadıklarını söyleyebiliriz.

İçedönük tepkiler puanı, kızlarda erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Batıgün'ün (2002) yapmış olduğu çalışmada yine benzer şekilde kızların almış olduğu içedönük tepkiler puanı erkeklere göre yüksek bulunmuştur. Sala (1997) 424 üniversite öğrencisi ile yapmış olduğu çalışmasında kızların öfke içte puanı, erkeklere göre daha yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu saptamıştır. Yine Kılıçarslan'ın (2000) 253 lise öğrencisi ile yaptığı çalışma da kız öğrencilerin öfke içte puanı, erkek öğrencilere göre daha yüksek ve istatistiksel düzeyde anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulara dayanarak, kızların öfkelerini kontrol etmekte ve uygun şekilde baş etmede güçlük çekerek, uygun olmayan biçimlerde ifade ettiklerini söyleyebiliriz.

Kaygılı davranışlar ve pasif-agresif tepkiler puanı, kızlarda erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Yarcheski ve ark'nın (2002) 12-14 yaş arası 81 kız, 67 erkek ergenle yapmış olduğu çalışmada öfke içe ve dışa atma şekillerinde kız ve erkekler arasında sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçeğinden almış oldukları puanlarda anlamlı fark bulunmamıştır. Anlamlı fark çıkmamasına karşın, kızların daha çok öfkelerini bastırdıklarını, erkeklerinde öfkelerini başkalarına ve çevredeki objelere yönelttiklerini, ergenlerin öfkelerini kontrol edebilmek için, her şeyden önce fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı olmaları gerektiğini belirtmiştir.

Kızların öfkeyi içe attıklarını gösteren bulgular, öfke duygusu kadınlara yakıştırılmadığı için kadınların bu duygularını dışa vurmamaları

ççe attıklarını belirten literatür bilgileri ile uyumludur (Lerner 2001). Kızların öfke duygusunu ifade etmesi toplum tarafından kabul edilmemekte ve hoş karşılanmamaktadır. Bu da kızlarda öfke duygusu ile baş edememe ve uygun olmayan şekilde öfkenin içe atılmasına neden olmaktadır. İçe atılan öfke, kişiler arası ilişkilerin bozulmasına, psikosomatik hastalıklara, intihar ve depresyona neden olmaktadır. Kızların öğrendikleri ve kullandıkları ifade etme biçimleri uygun olmadığı için öfke duyguları ile baş edemedikleri ve bu konuda yardıma gereksinimleri olduğu söylenebilir.

Araştırma sonucunda, ailesi ile birlikte yaşayan ergenlerde eleştiriye, haksızlığa uğrama, ciddiye alınmama ve kaygılı davranışlar; yetiştirme yurdunda yaşayanlarda ise dünyaya ve diğerlerine yönelik öfke puanı daha yüksek bulunmuştur. Ailesi ile birlikte yaşayan kızların tüm alt ölçeklerden aldıkları puan ortalamaları, öfke kontrolü konusunda yardım almak isteyen ergenlerin ise öfke ölçeğinden aldıkları puanlar daha yüksek olarak belirlenmiştir. Bu nedenle; kurumlarda öncelikle istekli gruplara öfke duygularıyla baş edebilmeleri konusunda eğitim verilmesi, destek gruplarının oluşturulması, özellikle örgün eğitim içerisinde ilköğretimden başlayarak, öfke, stres yönetimi ve problem çözme becerilerini geliştirici içerikteki derslerin müfredat programına alınması için çalışmalar yapılması, sağlık çalışanlarının ve hemşirelerin ergenlerin yaşadıkları sorunları ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine destek olmaları, aile ilişkilerinin önemini anlatmaları gerekmektedir. Bu toplumumuzda kız çocuklarına yönelik baskı, sınır ve kontrolün varlığı nedeniyle ailelerin kız ergenlere yaklaşımlar konusunda daha bilinçli hale getirilmesinin sağlanması için, ailelere yönelik okullarda okul hemşiresi tarafından danışmanlık ve eğitim programlarının oluşturulması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Balkaya F, Şahin NH (2003) Çok Boyutlu Öfke Ölçeği, Türk Psikiyatri Dergisi, 14(3): ss:192-202.

Batıgün AD (2002) Gençler ve İntihar Diğer Yaş Gruplarıyla Farklılaşan Özellikler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Boyd MA (2002) Psychiatric Nursing Contemporary Practice, Second Edition, Lippincott, New York.

Clark L (2000) SOS Duygulara Yardım, Çev: Yazgan, G., Evrim Yayınları, İstanbul.

Cüceloğlu D (1998) İnsan ve Davranışı, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çakışoğlu M, Aktaş Y (1997) Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerdeki Ruhsal Belirtiler, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi; 4(2): ss: 74-83

Çavuşoğlu H (1997) Çocuk Sağlığı Hemşireliği, Cilt, 1. Bizim Büro Basımevi Tesisleri, Ankara.

Çengelci A (1996) 13-18 Yaş Grubu Korunmaya Muhtaç Çocuk Hizmetleri Açısından Önem Taşıyan Bir Kısım Hukuksal ve Yönetmelere Düzenlemeler, Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Sosyal Hizmetler Sempozyum Kitabı, Ankara.

Dosreis S, Zito MJ, Safer JD ve ark. (2001) Mental Health Services for Youths in Foster Care and Disabled Youths, American Journal of Public Health, July 91(7): 1094-1099.

Erkan G (1995) Korunmaya Muhtaç Çocuklar, Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma, Volkan Matbaacılık, Ankara.

Friedman MM (1986) Family Nursing Theory and Assessment, Prentice Hall, U.S.A.

Kılıçarslan İ (2000) Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Düzeylerinin Bazı Değişkenlere

Göre İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Lerner H (2001) Öfke Dansı, Çev: Gül S. 3. basım, Varlık Yayınları, İstanbul.

Ocakçı A (2002) Ergenlik Dönemi Özkıyım Girişimleri, Hemşirelik Forumu 5 (1): 6-11

Orvin GH (1997) Ergenlik Çağındaki Çocuğunuzu Anlamanın Yolları, Çev: Güran A. Hyb Yayıncılık, Ankara.

Özer AK (2002) Ben Değeri Tiryakiliği Duygusal Gerilimle Başedebilme, 3. basım, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Sala G (1997) Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Öğrencilerinin Öfke İfade Etme Biçimlerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şahin H (1995) Yetiştirme Yurtlarında ve Aileleriyle Yaşayan Liseli Gençlerin Stresle Başa Çıkma Stratejileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Tarınkulu T (2002) Yetiştirme Yurtlarında ve Aile Ortamında Yaşayan Ergenlerin Bilişsel Yapıları (Olumsuz Otomatik Düşünceler) ve Problem Çözme Becerileri Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Terakye G (1998) Hasta Hemşire İlişkileri, 5. basım, Zirve Ofset, Ankara

Üstün B, Yavuzarslan F (1995) Öfkenin Gücü, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 2 (2): 42-46.

Videbeck SL (2001) Psychiatric Mental Health Nursing, Philadelphia, U.S.A. s: 213-215.

Yarcheski A, Mahon EN, Yarcheski JT (2002) Anger in Early Adolescent Boys and Girls With Health Manifestations, Nursing Research, July/August, 51(4): 229-235.

Yavuzer H (2003) Çocuk Psikolojisi, 25. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yörükoğlu A (1998) Çocuk Ruh Sağlığı, 23. baskı, Özgür Yayıncılık, Ankara.

-----, SHÇEK Yasası (2004).
http://www.shcek.gov.tr/web/hizmetler/cocuk_hizm/yy_hizm.htm, (Erişim 11.06.2004, Güncellenme Haziran 2004).

Yazışma Adresi:

*Arş. Gör. Hatice TAMBAĞ
Prof. Dr. Fatma ÖZ
Hacettepe Üniversitesi
Hemşirelik Yüksekokulu
Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı
Tel: 0 (312) 305 15 80 - 305 14 47
Faks: 0 (312) 70 85
e-Posta: tambag@hacettepe.edu.tr
fatmaoz@hacettepe.edu.tr*